

Samling af Afgørelser

DOMSTOLENS DOM (Store Afdeling)

5. juni 2018*

»Præjudiciel forelæggelse – unionsborgerskab – artikel 21 TEUF – unionsborgeres ret til at færdes og opholde sig frit på medlemsstaternes område – direktiv 2004/38/EF – artikel 3 – berettigede personer – familiemedlemmer til en unionsborger – artikel 2, nr. 2), litra a) – begrebet »ægtefælle« – ægteskab mellem personer af samme køn – artikel 7 – retten til ophold i mere end tre måneder – grundlæggende rettigheder«

I sag C-673/16,

angående en anmodning om præjudiciel afgørelse i henhold til artikel 267 TEUF, indgivet af Curtea Constituțională (forfatningsdomstolen i Rumænien) ved afgørelse af 29. november 2016, indgået til Domstolen den 30. december 2016, i sagen

Relu Adrian Coman,

Robert Clabourn Hamilton,

Asociația Accept

mod

Inspectoratul General pentru Imigrări,

Ministerul Afacerilor Interne,

procesdeltager:

Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării,

har

DOMSTOLEN (Store Afdeling),

sammensat af præsidenten, K. Lenaerts, vicepræsidenten, A. Tizzano, afdelingsformændene R. Silva de Lapuerta, M. Ilešič (refererende dommer), J.L. da Cruz Vilaça, A. Rosas, C.G. Fernlund og C. Vajda samt dommerne E. Juhász, A. Arabadjiev, M. Safjan, D. Šváby, M. Berger, E. Jarašiūnas og E. Regan,

generaladvokat: M. Wathelet,

justitssekretær: fuldmægtig R. Șereș,

på grundlag af den skriftlige forhandling og efter retsmødet den 21. november 2017,

* Processprog: rumænsk.

efter at der er afgivet indlæg af:

- Relu Adrian Coman og Robert Clabourn Hamilton ved consilieri R. Iordache og R. Wintemute samt ved avocat R.-I. Ionescu,
- Asociația Accept ved consilieri R. Iordache og R. Wintemute samt ved avocat R.-I. Ionescu, bistået af solicitor J.F. MacLennan,
- den rumænske regering først ved R.-H. Radu, C.M. Florescu, E. Gane og R. Mangu, derefter ved C.R. Canțâr, C.M. Florescu, E. Gane og R. Mangu, som befuldmægtigede,
- Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării ved C.F. Asztalos, M. Roșu og C. Vlad, som befuldmægtigede,
- den lettiske regering ved I. Kucina og V. Soņeca, som befuldmægtigede,
- den ungarske regering ved M.Z. Fehér, G. Koós og M.M. Tátrai, som befuldmægtigede,
- den nederlandske regering ved M.A.M. de Ree og M.K. Bulterman, som befuldmægtigede,
- den polske regering ved B. Majczyna, M. Kamejsza-Kozłowska og M. Szwarc, som befuldmægtigede,
- Europa-Kommissionen ved L. Nicolae, E. Montaguti og I.V. Rogalski, som befuldmægtigede,

og efter at generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse i retsmødet den 11. januar 2018,

afsagt følgende

Dom

- 1 Anmodningen om præjudiciel afgørelse vedrører fortolkningen af artikel 2, nr. 2), litra a), artikel 3, stk. 1, artikel 3, stk. 2, litra a) og b), og artikel 7, stk. 2, i Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2004/38/EF af 29. april 2004 om unionsborgeres og deres familiemedlemmers ret til at færdes og opholde sig frit på medlemsstaternes område, om ændring af forordning (EF) nr. 1612/68 og om ophævelse af direktiv 64/221/EØF, 68/360/EØF, 72/194/EØF, 73/148/EØF, 75/34/EØF, 75/35/EØF, 90/364/EØF, 90/365/EØF og 93/96/EØF (EUT 2004, L 158, s. 77, berigtiget i EUT 2004, L 229, s. 35).
- 2 Anmodningen er blevet indgivet i forbindelse med en tvist mellem Relu Adrian Coman, Robert Clabourn Hamilton og Asociația Accept (herefter samlet »Coman m.fl.«) på den ene side og Inspectoratul General pentru Imigrări (generalinspektoratet for immigration, Rumænien) (herefter »inspektoratet«) og Ministerul Afacerilor Interne (indenrigsministeriet, Rumænien) på den anden side vedrørende en ansøgning om betingelserne for at indrømme Robert Clabourn Hamilton en ret til ophold i mere end tre måneder i Rumænien.

Retsforskrifter

EU-retten

3 I 31. betragtning til direktiv 2004/38 er anført:

»(31) Dette direktiv respekterer de grundlæggende rettigheder og friheder og overholder de principper, som bl.a. anerkendes i Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder. I overensstemmelse med det forbud med forskelsbehandling, som chart[r]et indeholder, bør medlemsstaterne gennemføre dette direktiv uden at forskelsbehandle de omfattede personer på grund af køn, race, farve, etnisk eller social oprindelse, genetiske anlæg, sprog, religion eller tro, politiske eller andre anskuelser, tilhørsforhold til et etnisk mindretal, formueforhold, fødsel, handicap, alder eller seksuel orientering.«

4 Direktivets artikel 2 med overskriften »Definitioner« bestemmer følgende i nr. 2), litra a) og b):

I dette direktiv forstås ved:

[...]

2) »famiemedlem«:

a) ægtefælle

b) partner, med hvem en unionsborger har indgået et registreret partnerskab i medfør af en medlemsstats lovgivning, hvis lovgivningen i værtsmedlemsstaten sidestiller et registreret partnerskab med ægteskab, samt under overholdelse af betingelserne i værtsmedlemsstatens relevante lovgivning

[...]«

5 Nævnte direktivs artikel 3 med overskriften »Berettigede personer«, bestemmer:

»1. Dette direktiv finder anvendelse på enhver unionsborger, der rejser til eller tager ophold i en anden medlemsstat end den, hvor vedkommende er statsborger, samt familiemedlemmer som defineret i artikel 2, nr. 2), der ledsager unionsborgeren eller slutter sig til denne.

2. Uden at det berører de pågældendes personlige ret til fri bevægelighed og ophold og i overensstemmelse med den nationale lovgivning skal værtsmedlemsstaten lette indrejse og ophold for følgende personer:

a) alle andre familiemedlemmer uanset nationalitet, der ikke er omfattet af bestemmelserne i artikel 2, nr. 2), hvis disse i det land, de ankommer fra, forsørges af eller hører til den unionsborgers husstand, der er hovedindehaveren af retten til ophold, eller hvor alvorlige helbredsmæssige grunde gør det absolut nødvendigt, at unionsborgeren personligt plejer familiemedlemmet

b) den partner, med hvem unionsborgeren har en behørigt dokumenteret varig tilknytning.

Værtsmedlemsstaten foretager en grundig undersøgelse af de personlige omstændigheder og begrundet afslag på ansøgning om indrejse eller ophold over for de pågældende.«

6 Samme direktivs artikel 7 med overskriften »Retten til ophold i mere end tre måneder« har følgende ordlyd:

»1. Enhver unionsborger har ret til at opholde sig på en anden medlemsstats område i mere end tre måneder, hvis den pågældende:

- a) er arbejdstager eller selvstændig erhvervsdrivende i værtsmedlemsstaten, eller
- b) råder over tilstrækkelige midler til sig selv og sine familiemedlemmer, således at opholdet ikke bliver en byrde for værtsmedlemsstatens sociale system, og er omfattet af en sygeforsikring, der dækker samtlige risici i værtsmedlemsstaten, eller
- c)
 - er indskrevet ved en privat eller offentlig institution, der er godkendt eller som finansieres af værtsmedlemsstaten i medfør af dennes lovgivning eller administrative praksis, med henblik på dér som hovedaktivitet at følge en uddannelse, herunder en erhvervsuddannelse, og
 - er omfattet af en sygeforsikring, der dækker samtlige risici i værtsmedlemsstaten, og ved en erklæring eller på anden tilsvarende måde, efter den pågældende persons eget valg godtgør over for den relevante nationale myndighed, at vedkommende råder over tilstrækkelige midler til sig selv og sine familiemedlemmer, således at opholdet ikke bliver en byrde for værtsmedlemsstatens sociale system, eller
- d) er et familiemedlem, der ledsager eller slutter sig til en unionsborger, der opfylder betingelserne i litra a), b) eller c).

2. Retten til ophold, jf. stk. 1, omfatter også familiemedlemmer til en unionsborger, der ikke er statsborgere i en medlemsstat, når disse ledsager eller slutter sig til unionsborgeren i værtsmedlemsstaten, og unionsborgeren opfylder betingelserne i stk. 1, litra a), b) eller c).

3. Med henblik på anvendelsen af stk. 1, litra a), bevarer en unionsborger, der ikke længere er arbejdstager eller selvstændig erhvervsdrivende, sin status som arbejdstager eller selvstændig erhvervsdrivende, hvis den pågældende:

- a) er midlertidig uarbejdsdygtig som følge af sygdom eller ulykke
- b) er uforskyldt arbejdsløs efter at have haft lønnet beskæftigelse i mere end et år, og dette er behørigt konstateret, og vedkommende tilmelder sig arbejdsformidlingen som arbejdssøgende
- c) er uforskyldt arbejdsløs efter udløbet af en tidsbegrænset ansættelseskontrakt af mindre end et års varighed eller uforskyldt har mistet sit arbejde i løbet af de første tolv måneder, og dette er behørigt konstateret, og den pågældende tilmelder sig arbejdsformidlingen som arbejdssøgende. I det tilfælde bevarer den pågældende sin status som arbejdstager i mindst seks måneder
- d) påbegynder en erhvervsuddannelse. Medmindre personen er uforskyldt arbejdsløs, kan status som arbejdstager dog kun bevares, hvis der er en forbindelse mellem den tidligere erhvervmæssige beskæftigelse og den omhandlede uddannelse.

4. Uanset stk. 1, litra d) og stk. 2 har kun ægtefællen, den registrerede partner som omhandlet i artikel 2, stk. 2, litra b), og forsørgelsesberettigede børn ret til ophold som familiemedlemmer til en unionsborger, der opfylder betingelserne i stk. 1, litra c). Artikel 3, stk. 2, finder anvendelse på den pågældendes slægtninge i opstigende linje, samt slægtninge i opstigende linje til den pågældendes ægtefælle eller registrerede partner, når de forsørges af unionsborgeren.«

Rumænsk ret

7 Artikel 259, stk. 1 og 2, i Codul Civil (civillovbogen) bestemmer:

»1. Ægteskab er en frivillig union, der er indgået mellem en mand og en kvinde på de i loven fastsatte betingelser.

2. Mand og kvinde har ret til at indgå ægteskab med henblik på at stifte familie.«

8 Civillovbogens artikel 277, stk. 1, 2 og 4, er affattet således:

»1. Ægteskab mellem personer af samme køn er ikke tilladt.

2. Ægteskaber mellem personer af samme køn indgået i udlandet både af rumænske statsborgere og af udenlandske statsborgere anerkendes ikke i Rumænien. [...]

4. Lovbestemmelserne angående fri bevægelighed i Rumænien for statsborgere i Den Europæiske Union og statsborgere fra stater i Det Europæiske Økonomiske Samarbejdsområde finder fortsat anvendelse.«

Tvisten i hovedsagen og de præjudicielle spørgsmål

9 Relu Adrian Coman, der er rumænsk og amerikansk statsborger, og Robert Clabourn Hamilton, der er amerikansk statsborger, mødte hinanden i New York (USA) i juni 2002 og havde i denne by fælles bopæl fra maj 2005 til maj 2009. Relu Adrian Coman tog derefter ophold i Bruxelles (Belgien) med henblik på at arbejde ved Europa-Parlamentet som parlamentarisk assistent, mens Robert Clabourn Hamilton forblev boende i New York. De indgik ægteskab i Bruxelles den 5. november 2010.

10 I marts 2012 fratrådte Relu Adrian Coman sin stilling i Parlamentet, men blev boende i Bruxelles, hvor han modtog arbejdsløshedsunderstøttelse indtil januar 2013.

11 I december 2012 henvendte Relu Adrian Coman og Robert Clabourn Hamilton sig til inspektoratet for at anmode om oplysninger om den procedure og de betingelser, hvorunder Robert Clabourn Hamilton, som ikke-unionsborger, i sin egenskab af familiemedlem til Relu Adrian Coman kunne opnå ret til lovligt at opholde sig i Rumænien i mere end tre måneder.

12 Som svar på denne anmodning meddelte inspektoratet den 11. januar 2013 Relu Adrian Coman og Robert Clabourn Hamilton, at sidstnævnte alene havde ret til ophold i tre måneder, idet ægteskab med hensyn til personer af samme køn ikke anerkendes i henhold til civillovbogen, og at forlængelsen af Robert Clabourn Hamiltons midlertidige opholdstilladelse i Rumænien i øvrigt ikke kunne gives ved familiesammenføring.

13 Den 28. oktober 2013 anlagde Coman m.fl. sag ved Judecătoria Sectorului 5 Bucureşti (retten i første instans i Afdeling 5 i Bukarest, Rumænien) mod inspektoratet med påstand om, at det fastslås, at der foreligger forskelsbehandling på grund af seksuel orientering med hensyn til udøvelsen af retten til fri bevægelighed i Unionen, og at inspektoratet tilpligtes at ophøre med denne forskelsbehandling samt om betaling af erstatning for ikke-økonomisk skade.

14 I forbindelse med dette søgsmål har de fremsat en indsigelse om, at civillovbogens artikel 277, stk. 2 og 4, er forfatningsstridig. Coman m.fl. er således af den opfattelse, at den manglende anerkendelse af ægteskaber mellem personer af samme køn indgået i udlandet i forbindelse med udøvelsen af retten til ophold er i strid med bestemmelserne i den rumænske forfatning, der beskytter retten til intimsfære, familieliv og privatliv, samt med bestemmelserne om lighedsprincippet.

- 15 Ved kendelse af 18. december 2015 har Judecătoria Sectorului 5 Bucureşti (retten i første instans i Afdeling 5 i Bukarest) forelagt sagen for Curtea Constituțională (forfatningsdomstolen i Rumænien) med henblik på, at denne domstol skal tage stilling til den nævnte indsigelse.
- 16 Curtea Constituțională (forfatningsdomstolen) har anført, at den foreliggende sag vedrører anerkendelsen af et ægteskab, der er indgået lovligt i udlandet mellem en unionsborger og dennes ægtefælle af samme køn, som er tredjelandstatsborger, henset til retten til familieliv og retten til fri bevægelighed og til forbuddet mod forskelsbehandling på grund af seksuel orientering. Forfatningsdomstolen er i denne forbindelse i tvivl om, hvorledes flere af de begreber, der anvendes i de relevante bestemmelser i direktiv 2004/38, sammenholdt med chartret om grundlæggende rettigheder (herefter »chartret«) og den seneste praksis fra Domstolen og Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol, skal fortolkes.
- 17 På denne baggrund har Curtea Constituțională (forfatningsdomstolen) besluttet at udsætte sagen og forelægge Domstolen følgende præjudicielle spørgsmål:
- »1) Omfatter begrebet »ægtefælle« i artikel 2, [nr.] [2]), litra a), i direktiv 2004/38[...], sammenholdt med [chartrets] artikel 7, 9, 21 og 45 [...], en unionsborgers samkønnede ægtefælle fra et tredjeland, med hvem den pågældende unionsborger lovligt har indgået ægteskab i henhold til loven i en anden medlemsstat end værtsmedlemsstaten?
 - 2) Hvis det første spørgsmål besvares bekræftende, kræver artikel 3, stk. 1, og artikel 7, stk. [2], i direktiv 2004/38, sammenholdt med [chartrets] artikel 7, 9, 21 og 45 [...], da, at værtsmedlemsstaten tildeler en ret til ophold på medlemsstatens område eller til ophold i mere end tre måneder til en unionsborgers samkønnede ægtefælle?
 - 3) Hvis det første spørgsmål besvares benægtende, kan en unionsborgers samkønnede ægtefælle fra et tredjeland, med hvem den pågældende unionsborger lovligt har indgået ægteskab i henhold til loven i en anden medlemsstat end værtsmedlemsstaten, da henhøre under »alle andre familiemedlemmer [...]« i henhold til artikel 3, stk. 2, litra a), i direktiv 2004/38 eller betragtes som »den partner, med hvem unionsborgeren har en behørigt dokumenteret varig tilknytning« i henhold til [det nævnte direktivs] artikel 3, stk. 2, litra b), [...], med den heraf følgende forpligtelse for værtsmedlemsstaten til at lette indrejse og ophold for den pågældende, selv om værtsmedlemsstaten hverken anerkender samkønsægteskaber eller fastlægger nogen som helst anden form for retlig anerkendelse, såsom registrerede partnerskaber?
 - 4) Hvis det tredje spørgsmål besvares bekræftende, kræver artikel 3, stk. 2, og artikel 7, stk. 2, i direktiv 2004/38, sammenholdt med [chartrets] artikel 7, 9, 21 og 45 [...], da, at værtsmedlemsstaten tildeler en ret til ophold på medlemsstatens område eller til ophold i mere end tre måneder til en unionsborgers samkønnede ægtefælle?«

Om de præjudicielle spørgsmål

Indledende bemærkninger

- 18 Det bemærkes, at det følger af Domstolens faste praksis, at direktiv 2004/38 tilsigter at lette udøvelsen af den grundlæggende og personlige ret til at færdes og opholde sig frit på medlemsstaternes område, som direkte er tillagt unionsborgerne i artikel 21, stk. 1, TEUF, og at det navnlig har til formål at styrke denne ret (dom af 12.3.2014, O. og B., C-456/12, EU:C:2014:135, præmis 35, af 18.12.2014, McCarthy m.fl., C-202/13, EU:C:2014:2450, præmis 31, og af 14.11.2017, Lounes, C-165/16, EU:C:2017:862, præmis 31).

- 19 I henhold til artikel 3, stk. 1, i direktiv 2004/38, finder det anvendelse på enhver unionsborger, der rejser til eller tager ophold i en anden medlemsstat end den, hvor vedkommende er statsborger, samt familiemedlemmer som defineret i dette direktivs artikel 2, nr. 2), der ledsager unionsborgeren eller slutter sig til denne.
- 20 Som Domstolen flere gange har fastslået, fremgår det i denne henseende af en fortolkning af bestemmelserne i direktiv 2004/38 under hensyn til deres ordlyd, systematik og formål, at direktivet alene fastsætter betingelserne for en unionsborgers udøvelse af retten til indrejse og ophold i andre medlemsstater end den, hvor den pågældende er statsborger, og at direktivet ikke danner grundlag for en afledt opholdsret for tredjelandstatsborgere, som er familiemedlemmer til en unionsborger, i den medlemsstat, hvor unionsborgeren er statsborger (jf. i denne retning dom af 12.3.2014, O. og B., C-456/12, EU:C:2014:135, præmis 37, af 10.5.2017, Chavez-Vilchez m.fl., C-133/15, EU:C:2017:354, præmis 53, og af 14.11.2017, Lounes, C-165/16, EU:C:2017:862, præmis 33).
- 21 Som anført i denne doms præmis 9-11, henvendte Relu Adrian Coman, der er rumænsk og amerikansk statsborger, og Robert Clabourn Hamilton, der er amerikansk statsborger, sig i den foreliggende sag til inspektoratet for at anmode om oplysninger om den procedure og de betingelser, hvorunder Robert Clabourn Hamilton i sin egenskab af familiemedlem til Relu Adrian Coman kunne opnå en afledt ret til ophold i Rumænien, som er den medlemsstat, hvor Relu Adrian Coman er statsborger. Det følger heraf, at direktiv 2004/38, som den forelæggende ret ønsker en fortolkning af, ikke kan danne grundlag for en afledt opholdsret til fordel for Robert Clabourn Hamilton.
- 22 Selv om den forelæggende ret formelt set har begrænset sine spørgsmål til fortolkningen af bestemmelserne i direktiv 2004/38, er en sådan omstændighed – således som Domstolen gentagne gange har fastslået – ikke til hinder for, at Domstolen oplyser den forelæggende ret om alle de momenter angående fortolkningen af EU-retten, som kan være til nytte ved afgørelsen af den sag, som verserer for den, uanset om den har henvist til dem i sine spørgsmål (jf. i denne retning dom af 10.5.2017, Chavez-Vilchez m.fl., C-133/15, EU:C:2017:354, præmis 48, og af 14.11.2017, Lounes, C-165/16, EU:C:2017:862, præmis 28 og den deri nævnte retspraksis).
- 23 I denne henseende har Domstolen allerede anerkendt, at tredjelandstatsborgere, som er familiemedlemmer til en unionsborger, og som ikke på grundlag af bestemmelserne i direktiv 2004/38 har en afledt opholdsret i den medlemsstat, hvor den pågældende unionsborger er statsborger, i visse tilfælde imidlertid kan indrømmes en sådan ret på grundlag af artikel 21, stk. 1, TEUF (dom af 14.11.2017, Lounes, C-165/16, EU:C:2017:862, præmis 46).
- 24 Domstolen har navnlig fastslået, at såfremt der i forbindelse med en unionsborgers reelle ophold i henhold til og under overholdelse af betingelserne i direktiv 2004/38 i en anden medlemsstat end den, hvor unionsborgeren er statsborger, er blevet opbygget eller konsolideret et familieliv i denne anden medlemsstat, kræver den effektive virkning af de rettigheder, som en unionsborger har i henhold til artikel 21, stk. 1, TEUF, at det familieliv, som unionsborgeren fører i denne medlemsstat, skal kunne fortsættes, når unionsborgeren vender tilbage til den medlemsstat, hvor den pågældende er statsborger, derved at det berørte familiemedlem, der er tredjelandstatsborger, indrømmes en afledt opholdsret. Uden en sådan afledt opholdsret kunne unionsborgeren således blive afskrækket fra at forlade den medlemsstat, hvor denne er statsborger, for at udøve sin opholdsret i henhold til artikel 21, stk. 1, TEUF i en anden medlemsstat, fordi den pågældende ikke har sikkerhed for at kunne fortsætte et familieliv, som er blevet opbygget eller konsolideret i værtsmedlemsstaten, i sin oprindelsesmedlemsstat (jf. i denne retning dom af 12.3.2014, O. og B., C-456/12, EU:C:2014:135, præmis 54 og den deri nævnte retspraksis).
- 25 Hvad angår betingelserne for indrømmelse af denne afledte opholdsret har Domstolen fremhævet, at de ikke må være strengere end dem, som er fastsat i direktiv 2004/38 for at indrømme en tredjelandstatsborger, der er familiemedlem til en unionsborger, som har udøvet sin ret til fri bevægelighed ved at bosætte sig i en anden medlemsstat end den, hvor den pågældende er

statsborger, en sådan opholdsret. Dette direktiv skal nemlig anvendes analogt på det i ovenstående præmis i denne dom omhandlede situation (jf. i denne retning dom af 12.3.2014, O. og B., C-456/12, EU:C:2014:135, præmis 50 og 61, af 10.5.2017, Chavez-Vilchez m.fl., C-133/15, EU:C:2017:354, præmis 54 og 55, og af 14.11.2017, Lounes, C-165/16, EU:C:2017:862, præmis 61).

- 26 I den foreliggende sag hviler de spørgsmål, som den forelæggende ret har forelagt, på den forudsætning, at Relu Adrian Coman, ved sit reelle ophold i Belgien i henhold til artikel 7, stk. 1, i direktiv 2004/38, herved har opbygget eller konsolideret et familieliv med Robert Clabourn Hamilton.
- 27 Det er i lyset af de ovenstående betragtninger, at de spørgsmål, som den forelæggende ret har forelagt, skal besvares.

Det første spørgsmål

- 28 Med sit første spørgsmål ønsker den forelæggende ret nærmere bestemt oplyst, om artikel 21, stk. 1, TEUF i en situation, hvor en unionsborger har gjort brug af sin ret til fri bevægelighed ved i overensstemmelse med betingelserne i artikel 7, stk. 1, i direktiv 2004/38 at indrejse og tage ophold i en anden medlemsstat end den, hvor vedkommende er statsborger, og i denne forbindelse har opbygget eller konsolideret et familieliv med en tredjelandstatsborger af samme køn, med hvem vedkommende lovligt har indgået ægteskab i værtsmedlemsstaten, skal fortolkes således, at denne bestemmelse er til hinder for, at de kompetente myndigheder i den medlemsstat, hvor unionsborgeren er statsborger, nægter at give nævnte tredjelandstatsborger ret til ophold på denne medlemsstats område med den begrundelse, at denne medlemsstats lovgivning ikke tillader ægteskab mellem personer af samme køn.
- 29 Det bemærkes, at som rumænsk statsborger har Relu Adrian Coman i medfør af artikel 20, stk. 1, TEUF status som unionsborger.
- 30 Domstolen har i denne henseende gentagne gange udtalt, at unionsborgerskabets formål er at skabe den grundlæggende status for medlemsstaternes statsborgere (dom af 20.9.2001, Grzelczyk, C-184/99, EU:C:2001:458, præmis 31, af 8.3.2011, Ruiz Zambrano, C-34/09, EU:C:2011:124, præmis 41, og af 2.6.2016, Bogendorff von Wolffersdorff, C-438/14, EU:C:2016:401, præmis 29).
- 31 Som det fremgår af Domstolens praksis, kan en statsborger i en medlemsstat, der som i hovedsagen i sin egenskab af unionsborger har udøvet sin ret til at færdes og opholde sig frit i en anden medlemsstat end sin oprindelsesmedlemsstat, påberåbe sig de rettigheder, der følger af denne egenskab, bl.a. rettighederne fastsat i artikel 21, stk. 1, TEUF, herunder i givet fald i forhold til sin oprindelsesmedlemsstat (jf. i denne retning dom af 23.10.2007, Morgan og Bucher, C-11/06 og C-12/06, EU:C:2007:626, præmis 22, af 18.7.2013, Prinz og Seeberger, C-523/11 og C-585/11, EU:C:2013:524, præmis 23, og af 14.11.2017, Lounes, C-165/16, EU:C:2017:862, præmis 51).
- 32 De rettigheder, der er indrømmet statsborgerne i medlemsstaterne i henhold til denne bestemmelse, omfatter retten til ved deres tilbagevenden til denne medlemsstat at have et normalt familieliv i både værtsmedlemsstaten og i den medlemsstat, hvor de har statsborgerskab, ved i denne medlemsstat at være ledsaget af sine familiemedlemmer (jf. i denne retning dom af 7.7.1992, Singh, C-370/90, EU:C:1992:296, præmis 21 og 23, og af 14.11.2017, Lounes, C-165/16, EU:C:2017:862, præmis 52 og den deri nævnte retspraksis).
- 33 Med hensyn til spørgsmålet om, hvorvidt de »familiemedlemmer«, der er omhandlet i foregående præmis, omfatter en tredjelandstatsborger af samme køn som unionsborgeren, hvis ægteskab med denne unionsborger blev indgået i en medlemsstat i henhold til dennes lovgivning, skal det

indledningsvis bemærkes, at direktiv 2004/38, der, således som det er anført i denne doms præmis 25, finder analog anvendelse på omstændigheder som de i hovedsagen omhandlede, specifikt i artikel 2, nr. 2), litra a), angiver »ægtefælle« som »f familiemedlem«.

- 34 Begrebet »ægtefælle« som omhandlet i denne bestemmelse betegner en person, der er forbundet med en anden person ved ægteskab (jf. i denne retning dom af 25.7.2008, *Metock m.fl.*, C-127/08, EU:C:2008:449, præmis 98 og 99).
- 35 Hvad angår spørgsmålet om, hvorvidt dette begreb omfatter en tredjelandstatsborger af samme køn som unionsborgeren, hvis ægteskab med denne unionsborger blev indgået i en medlemsstat i henhold til dennes lovgivning, skal det indledningsvis fremhæves, at begrebet »ægtefælle« som omhandlet i direktiv 2004/38 er neutralt med hensyn til køn og derfor kan omfatte en ægtefælle af samme køn som den pågældende unionsborger.
- 36 Det skal dernæst bemærkes, at mens artikel 2, nr. 2), litra b), i direktiv 2004/38 – med henblik på at afgøre, om en partner, med hvem en unionsborger har indgået et registreret partnerskab i medfør af en medlemsstats lovgivning, kan kvalificeres som »f familiemedlem« – henviser til betingelserne i lovgivningen i den medlemsstat, som denne unionsborger har til hensigt at rejse ind i eller tage ophold i, indeholder dette direktivs artikel 2, nr. 2), litra a), der finder analog anvendelse på den foreliggende sag, derimod ikke en sådan henvisning med hensyn til begrebet »ægtefælle« som omhandlet i nævnte direktiv. Det følger heraf, at en medlemsstat ikke kan påberåbe sig sin nationale lovgivning for på sit område at modsætte sig – alene for så vidt angår indrømmelse af en afledt opholdsret for en tredjelandstatsborger – anerkendelse af et ægteskab indgået af denne tredjelandstatsborger med en unionsborger af samme køn i en medlemsstat i henhold til denne sidstnævnte medlemsstats lovgivning.
- 37 Ganske vist er spørgsmål om personers civilstand, som reglerne om indgåelse af ægteskab henhører under, et område, der henhører under medlemsstaternes kompetence, og EU-retten gør ikke indgreb i denne kompetence (jf. i denne retning dom af 2.10.2003, *Garcia Avello*, C-148/02, EU:C:2003:539, præmis 25, af 1.4.2008, *Maruko*, C-267/06, EU:C:2008:179, præmis 59, og af 14.10.2008, *Grunkin og Paul*, C-353/06, EU:C:2008:559, præmis 16). Det står således medlemsstaterne frit for at indføre ægteskab for personer af samme køn eller at undlade dette (dom af 24.11.2016, *Parris*, C-443/15, EU:C:2016:897, præmis 59).
- 38 Det følger imidlertid af fast retspraksis, at medlemsstaterne skal overholde EU-retten under udøvelsen af denne kompetence, og navnlig traktatens bestemmelser om den ret, der tilkommer enhver unionsborger til at færdes og opholde sig frit på medlemsstaternes område (jf. i denne retning dom af 2.10.2003, *Garcia Avello*, C-148/02, EU:C:2003:539, præmis 25, af 14.10.2008, *Grunkin og Paul*, C-353/06, EU:C:2008:559, præmis 16, og af 2.6.2016, *Bogendorff von Wolffersdorff*, C-438/14, EU:C:2016:401, præmis 32).
- 39 At give medlemsstaterne mulighed for at indrømme eller nægte indrejse og ophold på deres område for en tredjelandstatsborger, hvis ægteskab med en unionsborger af samme køn er indgået i en medlemsstat i henhold til denne sidstnævnte medlemsstats lovgivning, alt efter om bestemmelserne i national ret tillader ægteskab mellem personer af samme køn eller ej, ville bevirke, at den frie bevægelighed for unionsborgere, der allerede har gjort brug af denne frihed, ville variere fra en medlemsstat til en anden afhængig af sådanne bestemmelser i national ret (jf. analogt dom af 25.7.2008, *Metock m.fl.*, C-127/08, EU:C:2008:449, præmis 67). En sådan situation strider mod Domstolens praksis, som generaladvokaten har henvist til i punkt 73 i sit forslag til afgørelse, hvorefter bestemmelserne i direktiv 2004/38, der finder analog anvendelse på den foreliggende sag, henset til den sammenhæng, som direktiv 2004/38 indgår i, og de mål, der søges opnået herved, ikke kan fortolkes restriktivt og under alle omstændigheder ikke bør fratages deres effektive virkning (dom af 25.7.2008, *Metock m.fl.*, C-127/08, EU:C:2008:449, præmis 84, og af 18.12.2014, *McCarthy m.fl.*, C-202/13, EU:C:2014:2450, præmis 32).

- 40 Det følger heraf, at en medlemsstats myndigheders nægtelse af – for så vidt angår indrømmelse af en afledt opholdsret for en tredjelandsstatsborger – at anerkende sidstnævntes ægteskab med en unionsborger af samme køn, der er statsborger i denne medlemsstat, hvilket ægteskab under de pågældende personers reelle ophold i en anden medlemsstat er indgået i henhold til sidstnævnte medlemsstats lovgivning, kan hindre udøvelsen af den i artikel 21, stk. 1, TEUF sikrede ret til at færdes og opholde sig frit på medlemsstaternes område. En sådan nægtelse vil nemlig bevirke, at nævnte unionsborger må se sig frataget muligheden for at vende tilbage til den medlemsstat, hvor vedkommende er statsborger, ledsaget af sin ægtefælle.
- 41 Når dette er sagt, følger det af Domstolens faste praksis, at en hindring for den frie bevægelighed af personer, der som i hovedsagen ikke er begrundet i de berørte personers nationalitet, kan være begrundet, såfremt den er baseret på objektive almene hensyn og står i rimeligt forhold til det formål, der lovligt tilstræbes med den nationale lovgivning (jf. i denne retning dom af 14.10.2008, Grunkin og Paul, C-353/06, EU:C:2008:559, præmis 29, af 26.2.2015, Martens, C-359/13, EU:C:2015:118, præmis 34, og af 2.6.2016, Bogendorff von Wolffersdorff, C-438/14, EU:C:2016:401, præmis 48). Det følger af Domstolens praksis, at en foranstaltning er forholdsmæssig, når den er egnet til at sikre opfyldelsen af det forfulgte mål og ikke går videre, end hvad der er nødvendigt for at nå det (dom af 26.2.2015, Martens, C-359/13, EU:C:2015:118, præmis 34 og den deri nævnte retspraksis).
- 42 Hvad angår almene hensyn bemærkes, at flere regeringer, der har afgivet indlæg for Domstolen, i denne henseende har henvist til ægteskabsinstitutionens grundlæggende karakter og til flere medlemsstatsers ønske om at bevare en opfattelse af denne institution som en forening mellem en mand og en kvinde, hvilken institution i visse medlemsstater er beskyttet af regler på forfatningsretligt niveau. Den lettiske regering har således under retsmødet anført, at selv om det antages, at en nægtelse af, under omstændigheder som de i hovedsagen omhandlede, at anerkende ægteskab mellem personer af samme køn indgået i en anden medlemsstat udgør en hindring for artikel 21 TEUF, er en sådan hindring begrundet i hensynet til den offentlige orden og den nationale identitet som omhandlet i artikel 4, stk. 2, TEU.
- 43 Det skal i denne henseende bemærkes, at i henhold til artikel 4, stk. 2, TEU, respekterer Unionen medlemsstaternes nationale identitet, sådan som den kommer til udtryk i deres grundlæggende politiske og forfatningsmæssige strukturer (jf. ligeledes i denne retning dom af 2.6.2016, Bogendorff von Wolffersdorff, C-438/14, EU:C:2016:401, præmis 73 og den deri nævnte retspraksis).
- 44 Domstolen har i øvrigt gentagne gange fastslået, at begrebet »den offentlige orden« som begrundelse for en fravigelse af en grundlæggende frihed skal fortolkes strengt, således at dets rækkevidde ikke ensidigt kan fastlægges af den enkelte medlemsstat uden EU-institutionernes kontrol. Heraf følger, at den offentlige orden kun kan påberåbes, når der foreligger en virkelig og tilstrækkelig alvorlig trussel mod et grundlæggende samfundshensyn (jf. i denne retning dom af 2.6.2016, Bogendorff von Wolffersdorff, C-438/14, EU:C:2016:401, præmis 67, og af 13.7.2017, E, C-193/16, EU:C:2017:542, præmis 18 og den deri nævnte retspraksis).
- 45 Det må i denne henseende konstateres, at en medlemsstats forpligtelse til at anerkende et ægteskab mellem to personer af samme køn indgået i en anden medlemsstat i henhold til denne sidstnævnte medlemsstats lovgivning, alene med henblik på, at en tredjelandsstatsborger indrømmes en afledt opholdsret, ikke gør indgreb i ægteskabsinstitutionen i førstnævnte medlemsstat, som er defineret i den nationale lovgivning, og som, således som det er anført i denne doms præmis 37, henhører under medlemsstaternes kompetence. Den medfører ikke en forpligtelse til – for nævnte medlemsstat – i sin nationale lovgivning at tillade ægteskab mellem personer af samme køn. Medlemsstatens forpligtelse er begrænset til at anerkende sådanne ægteskaber, der er indgået i en anden medlemsstat i henhold til dennes lovgivning, og dette alene med henblik på udøvelsen af de rettigheder, som disse personer har i medfør af EU-retten.

- 46 En sådan anerkendelsesforpligtelse alene med henblik på, at en tredjelandsstatsborger indrømmes en afledt opholdsret, indebærer således hverken en tilsidesættelse af den nationale identitet eller en trussel mod den offentlige orden i den pågældende medlemsstat.
- 47 Det skal tilføjes, at en national foranstaltning, der kan begrænse den frie bevægelighed for personer, kun kan begrundes, når denne foranstaltning er i overensstemmelse med de grundlæggende rettigheder, der er fastsat i chartret, og som Domstolen skal beskytte (jf. analogt dom af 13.9.2016, Rendón Marín, C-165/14, EU:C:2016:675, præmis 66).
- 48 Med hensyn til begrebet »ægtefælle« i artikel 2, nr. 2), litra a), i direktiv 2004/38 er den ret til respekt for privatliv og familieliv, der er sikret ved chartrets artikel 7, grundlæggende.
- 49 I henhold til chartrets artikel 52, stk. 3, har de rettigheder, der er sikret ved artikel 7 heri, således som det fremgår af forklaringerne til chartret om grundlæggende rettigheder (EUT 2007, C 303, s. 17), i denne henseende samme betydning og omfang som dem, der er sikret ved artikel 8 i den europæiske konvention til beskyttelse af menneskerettigheder og grundlæggende frihedsrettigheder, undertegnet i Rom den 4. november 1950.
- 50 Det fremgår af Den Europæiske Menneskerettighedsdomstols praksis, at forholdet mellem et homoseksuelt par kan være omfattet af begrebet »privatliv« og begrebet »familieliv« på samme måde som forholdet mellem et par af modsat køn, der befinder sig i samme situation (Menneskerettighedsdomstolen, 7.11.2013, Vallianatos m.fl. mod Grækenland, CE:ECHR:2013:1107JUD002938109, § 73, og Menneskerettighedsdomstolen, 14.12.2017, Orlandi m.fl. mod Italien, CE:ECHR:2017:1214JUD002643112, § 143).
- 51 Henset til samtlige ovenstående betragtninger skal det første spørgsmål besvares med, at i en situation, hvor en unionsborger har gjort brug af sin ret til fri bevægelighed ved i overensstemmelse med betingelserne i artikel 7, stk. 1, i direktiv 2004/38 at indrejse og tage reelt ophold i en anden medlemsstat end den, hvor vedkommende er statsborger, og i denne forbindelse har opbygget eller konsolideret et familieliv med en tredjelandsstatsborger af samme køn, med hvem vedkommende lovligt har indgået ægteskab i værtsmedlemsstaten, skal artikel 21, stk. 1, TEUF fortolkes således, at den er til hinder for, at de kompetente myndigheder i den medlemsstat, hvor unionsborgeren er statsborger, nægter at give nævnte tredjelandsstatsborger ret til ophold på denne medlemsstats område med den begrundelse, at denne medlemsstats lovgivning ikke tillader ægteskab mellem personer af samme køn.

Det andet spørgsmål

- 52 Såfremt det første spørgsmål besvares bekræftende, ønsker den forelæggende ret med sit andet spørgsmål nærmere bestemt oplyst, om artikel 21, stk. 1, TEUF skal fortolkes således under omstændigheder som de i hovedsagen omhandlede, at en tredjelandsstatsborger, der er af samme køn som unionsborgeren, og hvis ægteskab med sidstnævnte er indgået i en medlemsstat i henhold til denne medlemsstats lovgivning, har en ret til ophold i mere end tre måneder på den medlemsstats område, i hvilken unionsborgeren er statsborger.
- 53 Således som det er anført i denne doms præmis 23 og 24, kræver den effektive virkning af de rettigheder, som en unionsborger har i henhold til artikel 21, stk. 1, TEUF, at såfremt der i forbindelse med unionsborgerens reelle ophold i henhold til og under overholdelse af betingelserne i direktiv 2004/38 i en anden medlemsstat end den, hvor unionsborgeren er statsborger, er blevet opbygget eller konsolideret et familieliv i denne anden medlemsstat, at det familieliv, som unionsborgeren fører i denne medlemsstat, kunne fortsættes, når unionsborgeren vender tilbage til den medlemsstat, hvor den pågældende er statsborger, derved at det berørte familiemedlem, der er tredjelandsstatsborger, indrømmes en afledt opholdsret.

- 54 Hvad angår betingelserne for indrømmelsen af denne afledte opholdsret har Domstolen fremhævet, således som det er anført i denne doms præmis 25, at de ikke må være strengere end dem, som er fastsat i direktiv 2004/38 for at indrømme en tredjelandsstatsborger, der er familiemedlem til en unionsborger, som har udøvet sin ret til fri bevægelighed ved at bosætte sig i en anden medlemsstat end den, hvor den pågældende er statsborger, en sådan opholdsret.
- 55 I denne henseende, og som det fremgår af artikel 7, stk. 2, i direktiv 2004/38, omfatter retten til ophold i henhold til artikel 7, stk. 1, også familiemedlemmer til en unionsborger, der ikke er statsborgere i en medlemsstat, når disse ledsager eller slutter sig til unionsborgeren i værtsmedlemsstaten, og unionsborgeren opfylder betingelserne i samme artikels stk. 1, litra a), b) eller c).
- 56 På baggrund af ovenstående betragtninger skal det andet spørgsmål besvares med, at artikel 21, stk. 1, TEUF skal fortolkes således, at under omstændigheder som de i hovedsagen omhandlede har en tredjelandsstatsborger, der er af samme køn som unionsborgeren, og hvis ægteskab med sidstnævnte er indgået i en medlemsstat i henhold til denne medlemsstats lovgivning, en ret til ophold i mere end tre måneder på den medlemsstats område, i hvilken unionsborgeren er statsborger. Denne afledte ret til ophold må ikke være underlagt betingelser, der er strengere end dem, der er fastsat i artikel 7 i direktiv 2004/38.

Om det tredje og det fjerde spørgsmål

- 57 Henset til besvarelsen af det første og det andet spørgsmål er det uforholdsmæssigt at besvare det tredje og det fjerde spørgsmål.

Sagsomkostninger

- 58 Da sagens behandling i forhold til hovedsagens parter udgør et led i den sag, der verserer for den forelæggende ret, tilkommer det denne at træffe afgørelse om sagsomkostningerne. Bortset fra nævnte parter udgifter kan de udgifter, som er afholdt i forbindelse med afgivelse af indlæg for Domstolen, ikke erstattes.

På grundlag af disse præmisser kender Domstolen (Store Afdeling) for ret:

- 1) **I en situation, hvor en unionsborger har gjort brug af sin ret til fri bevægelighed ved i overensstemmelse med betingelserne i artikel 7, stk. 1, i Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 2004/38/EF af 29. april 2004 om unionsborgeres og deres familiemedlemmers ret til at færdes og opholde sig frit på medlemsstaternes område, om ændring af forordning (EF) nr. 1612/68 og om ophævelse af direktiv 64/221/EØF, 68/360/EØF, 72/194/EØF, 73/148/EØF, 75/34/EØF, 75/35/EØF, 90/364/EØF, 90/365/EØF og 93/96/EØF at indrejse og tage reelt ophold i en anden medlemsstat end den, hvor vedkommende er statsborger, og i denne forbindelse har opbygget eller konsolideret et familieliv med en tredjelandsstatsborger af samme køn, med hvem vedkommende lovligt har indgået ægteskab i værtsmedlemsstaten, skal artikel 21, stk. 1, TEUF fortolkes således, at den er til hinder for, at de kompetente myndigheder i den medlemsstat, hvor unionsborgeren er statsborger, nægter at give nævnte tredjelandsstatsborger ret til ophold på denne medlemsstats område med den begrundelse, at denne medlemsstats lovgivning ikke tillader ægteskab mellem personer af samme køn.**
- 2) **Artikel 21, stk. 1, TEUF skal fortolkes således, at under omstændigheder som de i hovedsagen omhandlede har en tredjelandsstatsborger, der er af samme køn som unionsborgeren, og hvis ægteskab med sidstnævnte er indgået i en medlemsstat i henhold til denne medlemsstats**

lovgivning, en ret til ophold i mere end tre måneder på den medlemsstats område, i hvilken unionsborgeren er statsborger. Denne afledte ret til ophold må ikke være underlagt betingelser, der er strengere end dem, der er fastsat i artikel 7 i direktiv 2004/38.

Underskrifter